Potentiella konsekvenser av ökat säkerhetssamarbete med USA väl analyserade

av Håkan Edström

TITEL:
En randstat på avveie? – Norge vei inn i den nye kalde krigen 2014–2021
FÖRFATTARE:
Tormod Heier
FÖRLAG:
Cappelen Damm Akademisk, Oslo, 2021

HAR USA BLIVIT en del av problemet snarare än lösningarna till säkerhetsutmaningarna i Nordeuropa? Det frågar sig den norske överstelöjtnanten och docenten Tormod Heier som än en gång givit ut en välskriven bok. I den nu högaktuella monografin sätter han fokus på konsekvenserna av ökat säkerhetssamarbete med Nato kopplat till Norges relationer med Ryssland. Liksom i hans tidigare arbeten går det att dra flera paralleller mellan de norska förhållandena och Sveriges strategiska dilemman.

Heier anser att det är i ”korselden” mellan rollen som trogen Nato-allierad och rollen som god granne till Ryssland den norska säkerhetspolitiken har att utformas. Han förhåller sig kritisk till föreställningen att ju mer Norge samarbetar med alliansen, desto mer säkerhet erhåller landet. Kan det inte snarare vara så, resonerar han, att ju närmre Norge kopplas till sina allierade, desto mer spänt blir relationen till Ryssland. Var går i så fall brytpunkten då ökad alliansintegration riskerar att bli en säkerhetspolitisk belastning? Eller rättare sagt, hur kan Norge få så mycket stöd som möjligt från främst USA innan det leder till ryska motåtgärder, frågar han sig.

Vetenskapliga utgångspunkter

Heiers lyckas väl med att balansera mellan behovet av att angripa problematiken med en erforderlig vetenskaplig stringens och, å andra sidan, tillämpa en välformulerad och lättillgänglig (även för svenska läsare) berättarkonst. Sålunda förhåller han sig till bl a Thomas Schelling för att förklara logiken bakom makt och motmakt i relationen Ryssland-USA medan bl a Stephen Walt respektive John Mearsheimer nyttjas för att förankra resonemanget kring relationen Norge-USA ur ett allians- respektive stormaktsteoretiskt perspektiv. Hans primärmaterial utgörs inte enbart av norska dokument från Stortinget, regeringen och försvaret utan även av officiella handlingar från främst Nato och USA. Därutöver nyttjar han olika underlag från

medier, och framställningen är dessutom välförankrad i tidigare forskning kring Norges utrikes- och försvarspolitik. Med sin egen gärning är Heier på god väg att sälla sig bland i sammanhanget kända namn som Olav Riste och Rolf Tamnes.

Den ena vågskålen – God allierad i väst

Samtidigt som Heier problematiserar utvecklingen är han noga med att understryka att Norge är beroende av såväl ett starkt Nato som amerikanska säkerhetsgarantier. Han beskriver ett mardrömsscenario där Norge hamnar i en konflikt med Ryssland som är för stor för Norge att ensamt hantera samtidigt som den är för liten för att Nato ska engagera sig. Allierad närvaro i Norge är således lite av ett nödvändigt ont som t o m kanske sker med allierades snarare än norska intressen för ögonen. Heier anser nämligen att det inte finns något empiriskt belägg för att påstå att USA:s ”stöd” ska tolkas som en form av återbetalning för Norges engagemang i t ex Afghanistan. Han understryker att det norska försvaret i sig självt på inget sätt är oroväckande för Ryssland. För det är den militära kapacitet allt för låg, inte minst till följd av, såsom Heier konstaterar, tidigare fokus på internationella insatser snarare än nationellt försvar. Det är snarare möjligheterna för Nato och USA att nyttja norskt territorium som utgångspunkt för militära operationer riktade mot Ryssland som skapar oro i Kreml menar han. Från att ha varit en buffert kan Norge, och Norden i övrigt, potentiellt ha utvecklats mer mot att bli en språngbräda anser Heier och visar hur utvecklingen kan leda till att Nordeuropa utvecklas från att ha varit en europeisk flank till att bli en amerikansk front.

Heier beskriver hur denna utveckling till del skett utan direkt norsk påverkan. Då USA från 2016 t ex kommit att utveckla en strategi syftande till att pressa tillbaka den ryska nordflottan, har baseringsmöjligheter på norskt territorium också kommit att bli allt viktigare för amerikanerna konstaterar han. Avtalet mellan USA och Norge från 2021 rörande såväl örlogs- som flygbaser används som exempel för att underbygga resonemanget. Å andra sidan, hävdar Heier, har Norge stått emot vissa amerikanska påtryckningar, bl a avseende förslaget om att integrera de norska fregatternas AEGIS-radar med USA:s missilförsvarssystem. Dessutom, påpekar han, har Norge vidtagit självpåtagna begränsningar för att inte oroa ryssarna. Beslutet att inte beväpna de havsövervakningsflygplan som nu tillförs det norska försvaret med sjömålsrobotar tas som ett sådant exempel.

Heier kopplar det allierade nyttjandet av norska baser främst till kustnära verksamhet samt till underrättelse-, sjö- och luftoperationer. Resonemanget kring hur det norska försvaret, med bl a stridsflyg, skulle kunna stötta de amerikanska insatserna mot såväl Kolahalvön i norr som mot St. Petersburg och Kaliningrad i öst är tankeväckande. I förbifarten noteras att dessa operationer kan komma att beröra svenskt territorium.

Den läsare som är insatt i norsk strategi under det kalla kriget kommer m a o att få en hel del nyheter till livs. Och parallellerna med svenska strategiska överväganden och relationerna med såväl Nato som USA är i flera avseenden påtagliga.

Den andra vågskålen – God granne i öst

Heier lyfter fram en rad områden där Norge har gemensamma intressen med Ryssland och därmed också ett behov av gott samarbetsklimat. Inte minst menar han att det finns ett delat intresse av att vidmakthålla

Barentsregionen som ett lågspänningsområde. Det gäller således, resonerar Heier, att inte låta den ökade allierade närvaron i Norge bli av sådan omfattning att det leder till ryska motåtgärder. Försämrade norsk-ryska relationer skulle, varnar han, inverka negativt inom en rad områden där Norge strävar efter goda förbindelser med grannen i öst. Samtidigt påpekar Heier att de norsk-ryska relationerna inte enbart påverkas av Norges förhållande till sina västliga allierade. Ryska intressen kopplat till t ex utvinning av råvaror kan komma att involvera Norge utan att det för den skull har något med det norska Nato-medlemskapet att göra betonar han.

Heier kommer även in på det norska territoriets betydelse för ryska militära operationer, t ex för att kunna frambasera olika defensiva system. Det är således ett norskt intresse, resonerar han, att genom förtroendeskapande åtgärder minska det upplevda behovet hos ryska beslutsfattare av att behöva vidta sådana åtgärder. Heier ger exempel på hur Norge genom försoning skulle kunna bidra till att minska spänningarna mellan stormakterna och därmed också betydelsen av norskt territorium. En sådan handling skulle, menar han, kunna vara att mildra kritiken mot Rysslands agerande i Ukraina. En annan åtgärd skulle, enligt Heier, kunna vara att visa större förståelse för ryska perspektiv på en fortsatt Nato-utvidgning i t ex Kaukasus. Han är således inne på traditionell norsk brobyggningspolitik. Heier påpekar att Norge förvisso framförde skarpa protester mot t ex Sovjets inmarsch i Afghanistan 1979 men anknyter även till andra fall då Norge snarare varit mild i kritiken för att på så sätt försöka behålla en låg spänningsnivå i nord. Han menar att viktiga skiljelinjer i de norsk-ryska relationerna måste kunna diskuteras utan att för den skull nödvändigtvis behöva anknyta till allierades intressen.

Möjligen är denna del av framställningen bokens svaghet. Det hade t ex varit intressant att ta del av ett ännu djupare resonemang kring samspelet mellan norsk utrikes- och försvarspolitik, inte minst mot bakgrund av det allt mer polariserade inrikespolitiska landskap Heier tecknar. Nu lämnas frågan om den undersökta perioden är ett bestående trendbrott i den norska säkerhetspolitiska traditionen eller enbart ett temporärt uttryck för den av Solbergregeringen förda högerpolitiken delvis öppen. Samtidigt lyckas han väcka intresse kring denna problematik och läsaren ställs bl a inför funderingar kring vad återkomsten av en norsk vänsterregering, under Jonas Gahr Støres ledning, nu kan komma innebära i sammanhanget. Avvägningen mellan liberal principfasthet och realpolitisk pragmatism är m a o central i sammanhanget.

Även i dessa avseenden finns således intressanta kopplingar till utformningen av svensk säkerhetspolitik att göra t ex avseende balansgången mellan försvarsindustriella ambitioner och idealistiska intentioner respektive kopplat till de olika regeringsalternativens säkerhetspolitiska preferenser. För det är ju inte enbart i Norge som det inrikespolitiska landskapet allt mer kommit att polariseras.

Otvetydigt har Heier lyckats i sina föresatser att beskriva det paradoxala i norsk säkerhetspolitik och svårigheterna att koordinera utrikes- och försvarspolitiken. Försvarspolitiskt handlar om att invitera allierade att närvara på norskt territorium för att därigenom avskräcka Ryssland militärt. Å andra sidan handlar det också om, när de allierade väl kommit, att begränsa deras manöverutrymme för att därigenom undvika att provocera Ryssland allt för mycket. Utrikespolitiskt handlar det om att undvika att vara så kritisk att den ryska björnen väcks. Å andra sidan handlar det även om att våga stå upp för sina värderingar.

För en svensk läsare kanske den främsta förtjänsten med Heiers bok är just belysningen av denna balanseringsproblematik. För om Nato-landet Norge fruktar att hamna i en situation då man, potentiellt p g a okoordinerat säkerhetspolitik, på egen hand tvingas hantera ryska påtryckningar, varför skulle det militärt alliansfria Sverige tro sig vara förskonat från att kunna hamna i en situation där man ensamt behöver hantera rysk aggression? Den kunskap och de insikter Heier förmedlar är således inte enbart intressanta i sig utan även viktiga att ta fasta på också för svenskt vidkommande.

Författaren är överstelöjtnant och tjänstgör f n som docent i statsvetenskap och universitetslektor i krigsvetenskap vid Försvarshögskolan.